

Carex atherodes Sprengel**Turzyca ościasta**

Synonim: *Carex aristata* R. Br.

Rodzina: *Cyperaceae* – turzycowate

Status

W Polsce gatunek narażony na wyginięcie. W krajach ościennych: skrajnie rzadki w Niemczech. Umieszczony na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych i światowej czerwonej liście gatunków zagrożonych IUCN.

Uwagi taksonomiczne

Gatunek zmienny, także w środkowoeuropejskiej części swego zasięgu; z Dolnego Śląska opisano *Carex aristata* var. *siebertiana* Uechtr., z Kujaw – *C. a.* var. *cujavica* Aschers. et Sprib., różniące się cechami mało stałymi (Krawiecowa, Kuczyńska 1959). Niektóre okazy z północno-zachodniej Polski są zbliżone do odmiany brandenburskiej – var. *kirschensteiniana* Aschers., Graebn. et Kük. [Ćwikliński 1983 (1986)]. *C. aristata* krzyżuje się z *C. hirta* L., tworząc *C. ×walasii* Ceynowa-Giełdon (Ceynowa-Giełdon 1993a, b). Stosunek turzycy ościastej do mieszańca *C. hirta* × *C. vesicaria* (*C. ×grossi* Fiek) wymaga wyjaśnienia, przypuszcza się bowiem, że *C. atherodes* jest utrwalonym mieszańcem tych dwóch gatunków (Krawiecowa, Kuczyńska 1959; Kükenthal 1909).

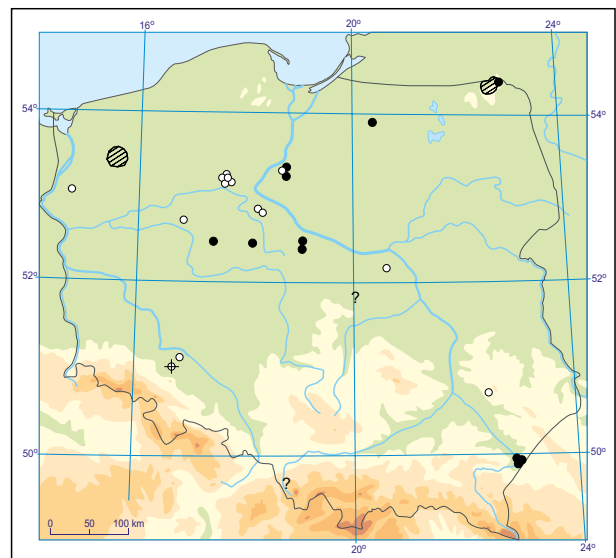
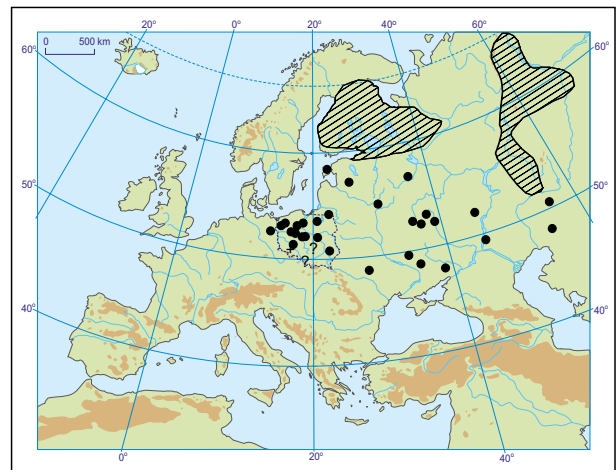
Rozmieszczenie geograficzne

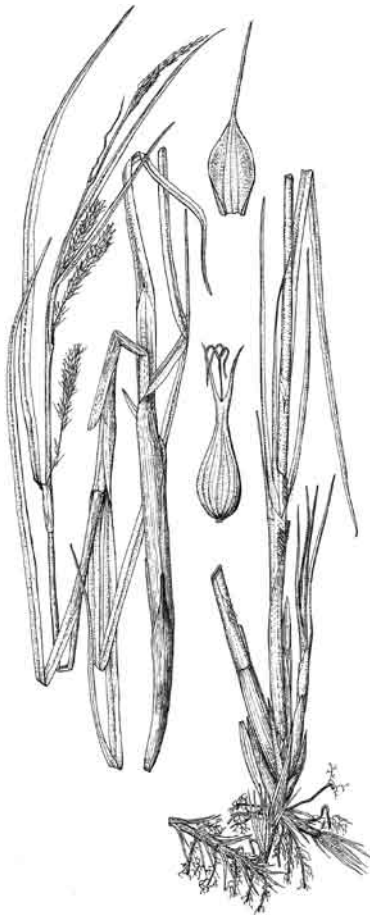
Gatunek o zasięgu wokółbiegunowym, z wieloma stanowiskami we wschodniej i północno-wschodniej części Europy; w Europie Środkowej bardzo rzadki (Casper, Krausch 1980; Hultén, Fries 1986).

Występowanie w Polsce

Większość miejsc występowania *Carex atherodes* leży w pasie pojezierzy: na Pojezierzu Myśluborskim nad Tetyńską Strugą koło Trzeborza (Balcerkiewicz 1976; E. Ćwikliński, inf. ustna z 1980 r.) i na Pojezierzu Ińskim, gdzie istnieje grupa 18 stanowisk koło miejscowości Storkowo, Studnica, Kanice, Storkówko Dolne, Żelazówko, nad jeziorami Stubnica i Wierzchucice [Ćwikliński 1983 (1986)]. Dalej na wschód turzyca ościasta rośnie na Pojezierzu Krajeńskim w okolicach Nakła – Trzeciewnica [podane stąd niegdyś stanowisko *C. hirta* f. *hirtaeformis* (Pers.) Kunth (Bock 1908) prawdopodobnie należało do *C. atherodes*], Suchary, Goncarzewy, Sitno i Sicienko (Kępczyński, Rutkowski 1988b); na Równinie Inowrocławskiej między Balinem a Słońskiem oraz między Balinem a Latkowem (Ascherson, Graebner 1896–1898; Wilkoń-Michalska 1960); na Pojezierzu

Gnieźnieńskim – Ościśłowo (potwierdzone w 2011 r. przez D. Kamińskiego, mat. npbl.) i Myślęcín (Chmiel 1993; Zając, Zając 2001), Ludomy koło Rogoźna (okaz w POZ; lg. H. Walter 1943 r.); na Pojezierzu Kujawskim koło Rzeżewa (Kucharski, Pisarek 1999) oraz w Szewie koło Kowala (L. Rutkowski, mat. npbl. z 2010 r.); na Pojezierzu Chełmińskim – pomiędzy Lisewem, Ostrowem a Orłowem (Abromeit i in. 1898–1940) oraz koło Drzonowa i między Działowem a Sarnowem (K. Kępczyński, L. Rutkowski, dane z lat 1996 i 1997 w bazie ATPOL); Nowa Wieś koło Olsztyna na Pojezierzu Olsztyńskim (Olesiński 1965); kilka stanowisk nad Błędzianką (Olesiński 1962; Kępczyński, Rutkowski 1988a) i dolną Błudzią w Puszczy Rominckiej, nad Żytkiejmską Strugą koło Żytkiejm na Pojezierzu Suwalskim (Olesiński 1962; Wołkowycki 2005). Dwa stanowiska leżały na Nizinie Śląskiej: w Kątach Wrocławskich (później nieodnalezione) oraz pod Wrocławiem (Krawiecowa, Kuczyńska 1959; Delectus Seminum 1996). Podana była z Niziny Środkowomazowieckiej z okolic Pruszkowa (Nowak

Morfologia i biologia

Bylina z długim, dość grubym pełzającym kłączem, o źdźbłach wysokości (30)60–120(150) cm i 7–10 mm grubości w nasadzie. Tworzy często rozległe, jednogatunkowe łany pochodzenia wegetatywnego. Przeważają pędy płonne, w suboptymalnych warunkach często w stosunku 10:1 i więcej. Kwitnie w maju i czerwcu. Turzyca oścista jest dość odporna na wahania poziomu wody, rośnie nawet w wodzie o głębokości 50 cm. Po osuszeniu terenu wypierana jest przez gatunki łąkowe. Okazy ze Storkowa i Działowa, uprawiane w Ogrodzie Botanicznym UMK na piaszczystej, dość suchej glebie, były bardzo żywotne i ekspansywne, jednak słabo kwitły i owocowały.

Charakterystyka populacji

Według szacunkowej oceny, najbogatsze populacje znajdują się na niedawno odkrytych stanowiskach w okolicach Ińska i Nakła; liczą po wiele tysięcy pędów i zajmują łącznie powierzchnię prawie 10 ha [Ćwikliński 1983 (1986); Kępczyński, Rutkowski 1988b], podobną powierzchnię zajmują populacje w Puszczy Rominckiej (Wołkowycki 2005). Rośliny wykazują dobrą żywotność chociaż tworzą niewiele pędów kwiatowych, np. w populacjach koło Trzeciewnicy, w Działowie i w Szewie (L. Rutkowski, dane npbl. z 2011 r.).

1983). Ponadto występowała na Równinie Biłgorajskiej w Porytowych Wzgórzach koło Janowa Lubelskiego (M. Kucharczyk, dane npbl. z 1996 w bazie ATPOL), a ostatnio została odnaleziona na 3 stanowiskach w Dolinie Dolnego Sanu (Paul 2013). Wątpliwe są stanowiska z Ustronia w Beskidzie Śląskim (Pelc 1967) i z Janisławic koło Skierniewic (cyt. za Olesińskim 1962), gdzie jej bezskutecznie poszukiwano w 1983 r. (K. Kępczyński, mat. npbl.).

Siedliska i fitocenozy

Turzycę ościstą spotyka się u nas w bezodpływowych oczkach śródpolnych, na brzegach mniejszych jezior i stawów oraz wzdłuż rowów i strumieni. Rośnie w płytko zalewanych i podtapianych szuwarach, na glebie mułowo-torfowej, rzadziej mułowo-glejowej lub glajowo-torfowej, o odczynie od słabo kwaśnego do słabo zasadowego (pH 5,7 do 7,5) [Ćwikliński 1983 (1986); Kępczyński, Rutkowski 1988b]. Tworzy własny zespół szuwarów wielkoturzycowych *Caricetum aristati* (= *Caricetum atherodis*) [Ćwikliński 1983 (1986); Kucharzski, Pisarek 1999; Balcerkiewicz 1976; Kępczyński, Rutkowski 1988b], którego płyty przekraczają niekiedy 1 ha powierzchni. Występuje także w innych zespołach z klasy *Phragmitetea* oraz w zbiorowiskach namulisk i wilgotnych wydeptywanych muraw – tu w postaci pojedynczych, małych okazów (Kępczyński, Rutkowski 1988b).

Fot. 289. *Carex atherodes* w rezerwacie Struga Żyt-kiejmska w Puszczy Rominckiej (2013)

Zagrożenie i wskazania ochronne

Turzyca oścista zagrożona jest w całym europejskim zasięgu. W Polsce jest gatunkiem rzadkim. Kilka dawnych stanowisk odnaleziono ponownie w tym samym miejscu lub w pobliżu (Trzeciewnica, Pojezierze Chełmińskie, okolice Wrocławia), kilka innych (Kąty, okolice Balina) zanikło głównie na skutek prac odwadniających. Od czasu opracowania *Carex atherodes* w pierwszym wydaniu Polskiej Czerwonej Księgi (Rutkowski, Wilkoń-Michalska 1993), opublikowano lub przekazano do bazy danych ATPOL 9 nowych stanowisk z Pojezierzy Chełmińskiego, Gnieźnieńskiego i Kujawskiego, jedno z Równiny Biłgorajskiej i 3 z Doliny Dolnego Sanu. Takson jest w pewnym stopniu zagrożony wskutek osuszania i zagospodarowywania siedlisk oraz krzyżowania się z *C. hirta* i zastępowania czystych form przez mieszańce. Istnieją-

ce stanowiska powinny zostać objęte ochroną jako użytki ekologiczne. Uprawa w warunkach ogrodowych, jak wykazały doświadczenia toruńskie, nie stwarza trudności.

Lucjan Rutkowski

Summary

Carex atherodes is a variable circumpolar species with wide distribution. It is rare in central Europe and in Poland where it occurs on the edge of its geographical range. The plant grows mostly in rush communities at the margins of water reservoirs. It has disappeared from some former locations in response to habitat drying. In some places *C. atherodes* is even expansive because develops large rhizomes. However, it flowers and fruits poorly, reproducing mostly vegetatively. Because of the rarity of the plant, all existing places of its occurrence should be protected as sites of ecological interest.

NT

Carex strigosa Huds.

Turzyca zgrzeblowata

Rodzina: *Cyperaceae* – turzycowate

Status

W Polsce gatunek bliski zagrożenia. W krajach ościennych: ginący na Ukrainie, zagrożony w Czechach, narażony na wyginięcie na Słowacji.

Rozmieszczenie geograficzne

Występuje w Europie obejmując zasięgiem jej część południową, zachodnią i środkową: od Półwyspu Iberyjskiego i Wysp Brytyjskich po Półwysep Bałkański (Charter 1980). Przez Polskę przebiega północno-wschodnia granica zasięgu.

Występowanie w Polsce

Turzyca zgrzeblowata rośnie w północno-zachodniej i południowej części kraju. Najliczniejsze stanowiska (około 60) podawane były z Puszczy Bukowej pod Szczecinem (Müller 1898; Celiński 1960, 1964). Rosła także w okolicy Koszalina (Müller 1898). W południowej Polsce do 1994 r. znane były następujące stanowiska: koło wsi Żeleźnik w pobliżu Strzelina na Dolnym Śląsku (Schalow 1931a), koło Rozumic na Śląsku Opolskim (Celiński, Wika 1973), między Górkami Wielkimi a Groźcem oraz na północ od Góry Bucze koło Górek Wielkich na Pogórzu Śląskim (Zajac, Zajac 1989), Doły koło Porąbki Uszewskiej na Pogórzu Wielickim – tu odnaleziona w 1988 r. (Pacyna 1994; Baryła, Czylok 2001a), koło Nowej Wsi Czudeckiej na Pogórzu Strzyżowskim – znaleziona w 1986 r. (Baryła 1993a, 2008; Baryła, Czylok 2001a), koło Lipownicy w Beskidzie Niskim (Dostál

1979). Szereg dalszych stanowisk znaleziono w ostatnich 15 latach, głównie w zachodniej części Pogórza Karpackiego – na Pogórzu Śląskim w miejscowościach: Cieszyn-Gułdowy, Dziegielów, Pogórze-Zalas (Celiński, Czylok 1996; Baryła 2008), Goleiszów Górny-Szeroka

